

Серед цікавих зустрічей, якими завжди багатий театральний фестиваль “Золотий Лев”, особливим для студентів кафедри театрознавства та акторської майстерності було знайомство з Романом Віктюком, знаковою постаттю сучасного театру, живою “театральною легендою”. Майстер сцени з притаманною йому легкістю й чарівливістю бесідував з майбутніми акторами й театрознавцями, переходячи з категорій професійних до проблем загальнолюдської етики й моралі. Виставковий зал Музею університету, заповнений сценографічними роботами художника Андрія Александровича-Дочевського став прекрасним подіумом для діалогу Маестро з молоддю. Скорочену літературну версію розмови Романа Віктюка зі студентами пропонуємо нашим читачам.

Роман ВІКТЮК

“...ЛЮБИТИ ЖИТТЯ

І ЛЮБИТИ СЕБЕ”

Романе Григоровичу, Ваші спогади про Львів, про початок шляху у великий театральний світ?

Роман Віктюк: Я вважаю, що цього не повинно бути... Чого саме?

Р. В. : Щоб так людині заважали працювати, як тоді... Хоча... Десь на початку перебудови я був у Нью-Йорку на зустрічі зі студентами. Першим виступав відомий російський театрознавець. Він так погано говорив про країну, мовляв, прірва, ніколи там нічого не буде... А було тих студентів аж чорно в залі, дві тисячі народу. І перекладачка мені тихо каже: “Якщо Ви зараз не врятуєте становище, то студенти його уб’ють. Вони просто не розуміють, як можна так погано говорити про свою країну. Вони зараз усі встануть і підуть.” Я вийшов на трибуну і думаю: “Господи, як їм пояснити, що якби не було того, що було, то не було б мене – такого, яким перед ними зараз стою”. І я почав розповідати. Звичайно, з гумором. Треба не боятися бути смішним... Почуття гумору – чи не єдиний наш засіб захисту. І в громадському плані теж... І от я згадував, а вони сміялись – як я тут, у Львові, служив в армії, у сьомому полку, недалеко від Личакова. Як спав, не скидаючи обмундирування, щоб на сигнал тривоги бути першим, як ставив на полковій сцені уривки з “Фронту” Корнійчука... Як у 1972-му, до 100-річчя Леніна, мені, тоді керівникові Московського театру Ленінського комсомолу, вдалось поставити “Підступність і кохання” Шиллера, приславши пильність партоткрагів, – просто виступаючи на засіданні обкому я на ходу вигадав цитату Леніна про те, що саме цей твір буде най-

кращим подарунком для молоді часів перемоги комунізму... І коли ця вистава надзвичайно сподобалась Марчелло Мастоаянні і він її хвалив як міг, мені довелося піти з театру – бо спектакль, який подобається “капіталістові”, несе в собі “непередбачувані асоціації”... Багато я їм такого нарозповідав. А якщо серйозно... Я ніколи нікого ні про що не питаю. У дванадцять чи тринадцять років бачив сон, що я приїжджаю головним режисером у якесь місто. Три колони, фасад у масках... Минув час, я приїхав головним режисером у Вільнюс – і побачив театр свого сну.

Я нікого ніколи не слухав. Зібрав своїх однолітків-дітей з усієї площі Ринок на нашому третьому поверсі, будинок вісімнадцять. Там величезна така є місцина після сходів... І там з ними ставив усе: “Пікову даму”, “Підступність і кохання”, всі оперети ставив, які йшли в театрі оперети, якого тепер немає у Львові. І всі приходили, і всі знали, що там є театр Віктюка. І коли тепер є Театр Віктюка, то я не дивуюсь, тому що він все життя є. А найстрашніший сон, який мені сниться, – коли в театрі кричать в усі гучномовці “Віктюк, на сцену! Віктюк, на сцену!” – я лечу-лечу, прибігаю і кажу: “Я завжди на сцені!” І країна твоя там, де дошки – для актора, для режисера. У будь-якій частині світу, це не має значення. А в серці повинна бути частинка тієї землі, звідки ти. Це не порох. Це щось інше... Моя остання львівська вистава називалась “Місто без любови”. І так до сьогоднішнього дня воно таким і залишилось для мене – містом без любови.

А Ви ще повертались після цього суди як режисер?

Р. В.: Уже згодом, коли я був відомим і мене запро-

шували як режисера за кордон, мене все-таки запросили і в театр ПрикВО. І я поставив “Дорослу дочку молодій людини”, де геніяльно грала Зінаїда Миколаївна Дехтярьова. Ця вистава жила рівно один день. Причому військові були за виставу, а один пан з обласного управління культури сказав, що я не українець, що я ненавиджу Україну. Чому – не знаю. У п’єсі про це навіть нема згадки, є тільки персонаж – українець... І все, виставу закрили. Що діялося наприкінці – я й зараз чую ті крики, сльози, тому що актори знали і зал знав, що це останній раз. Це була якась така демонстрація і крик болю, що нема свободи! Після цього мене взагалі не пускали сюди. Довелось вигадувати концертні програми – до Шевченкових свят, до ювілейних дат Лесі Українки, їх багато було... Показували їх у філармонії. В афіші – вже не актори, а читці. І от того дня, коли йшла прем’єра, хтось з управління видавав наказ – заклеювали прізвище режисера на афіші. І ніхто не знав, хто режисер

Зі світу пішла таємниця... Я думаю, що вона свідомо була в людей забрана, щоб люди не знали, що є ієрархія служіння вершині оцього трикутника – Абсолюту. Завдяки цьому перервано діалог між людиною і Богом. Сьогодні залишилися тільки монологи людей, монологи хворих, божевільних... Я це в театрі відчуваю кожен вечір – божевільні люди, у душі яких немає навіть бажання зрозуміти, що є щось НАД нами. Два роки тому науковці... якоюсь формулою... я забув, бо не розумію тих знаків... підтвердили, що ЦЕ існує, є. І звіди тобою керують, а ти лише провідник. Ти маєш бути чистим, не засміченим ні кар’єрою, ні ненавистю, ні заздрістю – оці всі нещастя, які нам диктує будь-яка влада, не мають насправді жодного значення. Треба тільки відчувати і бути чистим.

Як Ви вибираєте акторів?

Р. В.: Я нікого не вибираю, вони самі прилітають. Отак вікно відчинив, світить світло – метелик же летить, правда? Він не думає, що там. Він бачить світло. І є, мабуть, тричотири варіанти: або ти доторкнешся – і крильця в тебе трошки обпаляться, або – і це найголовніше, про що я кажу – ти повинен зі світлом з’єднатися, стати частиною світла. А людину, яка з себе випромінює енергію, ніяка влада схопити не може.

Ну, але все-таки якийсь певний критерій вибору акторів для Вас існує?

Р. В.: Любов! Якщо метелик знає, що він летить з коханням у серці – це все... Якщо він летить заради того, щоб одержати гроші, звання, доляри, а їх нема – політає-політає і знов шукає, де вікно. І втече. Знаєте, я щасливий..., що зі мною працювали в ті часи, про які ви питаєте, найкращі актори. Ви про них тільки чули, а я з ними подумки до сьогоднішнього дня. Декого нині вже нема серед живих... Я з

програми. А я виходив на сцену, і в залі кричали, бо все знали. Так що Львів для мене – Місто без любови. А тут все повинно бути навпаки, розумієте?

...Насправді все залежить від того, ким людина себе в цьому світі почуває. Треба вважати, що ти лідер, іти попереду, щоб за тобою йшли інші. І повинні бути не просто слова. Себе до цього треба готувати внутрішньо. Життя – це трикутник. Верх цього трикутника – абсолют, Бог; низ трикутника – це кількість, неймовірна кількість людей, для яких стосунки “гроші-товар-гроші” відіграють головну роль; і є серединна частина, де в людях намішано: частинка Бога, частинка фантому грошей, страшного фантому, цієї загрози людині. Ми живемо якраз у період зламу ХХ-ХХІ сторіч, коли в людях цей процент неймовірно зріс.

Світлини Ігоря Садового

ними усіма працював. На щастя, я дуже багато знімав у кіно й на телебаченні – це все залишилось на плівці. І це прекрасно. Це саме ті, що прилітали в часи, коли все було не так легко, коли гроші ніхто не платив... От Ада Роговцева приїде коли-небудь сюди – спитайте її. Вона одна із Них. Аліса Фрейндліх – перша актриса світу. Це співачка Олена Образцова, перша балерина світу Наталя Макарова...

На Вашу думку, яке співвідношення техніки актора і його психологічного стану, переживання?

Р. В.: Нема ніякого. А яке це має значення? Професії навчити можна за п'ятнадцять хвилин...

Невже?

Р. В.: За п'ятнадцять хвилин!.. Від Бога у кожній людині є все. Від Бога кожна людина запрограмована. Ми лише на один процент знаходимо в собі те, що має стосунок до геніяльності. Ми не хочемо шукати. Щастя, що ви зараз відірвані від того, про що я так трошки з гумором розповідав: влада, терор, ідеологія – все, що хочете. Тобі не треба сьогодні бути ні піонеркою, ні комсомолкою, ні вступати в лави, правда? Тобі не треба бути Уляною Громоваю... Так що все залежить від того, наскільки ти усвідомлюєш свою неповторність і талановитість. У талант входить усе: привабливість, секс, тіло – справді, треба займатися рухом, повинні бути хореографія, пластика, музика... Треба читати, треба все знати. Треба любити життя й любити себе. Якщо ви мене чуєте – то згадаєте колись. Якщо полюбиш себе – полюбиш усіх. Усе починається з того, що вранці треба встати, вийти на сходи, подзвонити у двері, там хтось прокинеться, почне лаятися, а ти вислухай і скажи: “Я люблю тебе”. Усе. Людина звикне. Якось я про це розповів на телебаченні в Петрограді, і вони зробили експеримент. Пішли в будинки дзвонити. Коли за дверима починали лаятися, вони відповідали: “А це Віктор придумав”. Я людина не горда, але там, за дверима, казали: “Якщо Віктор – повтори” (*Сміх*). Так що, знаєте, буває по-різному... Я в житті зробив два експерименти. Це було в Москві. Перший. Я зібрав дітей по 12-13 років, і ми грали п'єсу Чехова “Вишневий сад”. 12-13 років! Італієць – блискучий драматург – я ніколи не бачив, щоб він так сміявся і ридав, як у нас на виставі. Пам'ятаєте, коли Ранєвська каже: “З Парижем покінчено...” І от кімната величезна, репетиція йде... І я – сором мені до сьогоднішнього дня – починаю пояснювати: “Розумієш, коханець – це... такий друг твій...” – що тільки не брешу дитині! Вона на мене дивиться... так серйозно і по-дорослому. А я шукаю слова... Тоді вона мені спокійно каже: “Романе Григоровичу! А навіщо ви мені це все кажете? Мій коханець стоїть зараз унизу і мене чекає. Я до нього не піду. З ним покінчено!” Я підійшов до вікна – стоїть. Таке нещасне, миршаве якесь – жах. Я кажу: “І ти його любила?” – “Ще й як!” І коли вона за своїм розумінням рвала цю телеграму і, ридаючи, казала: “З Парижем покінчено!”, навіть я... я не міг збагнути, як вона це робить.

І другий. Була п'єса, яку не можна було ставити, і всі мені казали, що я божевільний. Відверто антирадянська, Люсі Петрушевської... Я зібрав у Московському університеті професорів, докторів наук, прибиральниць – людей, які нічого спільного з мистецтвом не мали. Вперше зі

мною вони вийшли на сцену. Сюжет п'єси побудований на тому, що героями були люди, яких влада не приймає: прибиральниці – прості-прості-прості, і професори, доктори наук... І от я їх зібрав, і вони грали. Вони мали неймовірний успіх. Виставу закрили, і театр цей закрили назавжди. Тому що це був удар “під дих”, коли на сцену ввійшло справжнє життя в той час, коли облуда й абсурд стали нормою існування.

Як Ваші актори підтримують фізичну форму?

Р. В.: Треба цим займатись кожен день. Мої актори об одинадцятій-дванадцятій починають репетицію. З п'ятої – хореографія, через дві години – айкідо й усяке таке, вони всі знають різні види бойових мистецтв. А ввечері знову працюють. Маємо найдорожчі тренажери, кімнату, куди вони можуть приходити, коли хочуть, і займатись. Тому коли ми приїздимо, скажімо, десь до Америки – а ми вже об'їздили 34 країни – і коли вони виходять на сцену, то зал завмирає моментально, бо бачить, як вони володіють тілом. Зі сцени йде передовсім сексуальна енергія – те, чого нема в наших театрах. У наших театрах сьогодні немає жінок, немає чоловіків. Виходить актриса на сцену, говорить – ну то й що, всі давно цього “ля-ля-ля” навчилися. А як навчитись володіти тілом так, щоб тіло говорило більше, ніж текст? Як там перша фраза з “Ромео...”? “Хто сеньйорина та...” А далі? “...що подає свою прекрасну руку кавалеру?”

Р. В.: О! Всі грають так: (*підкреслено перелякано*) “Хто сеньйорина та, що подає...” Актор дивиться і нічого не бачить. І брови працюють, і голос – дурниця! А якщо була б правда... Отак мені здається... От я стою. Повертаюсь і бачу ту, яка для мене світить, в мріях. Що робить людина? Захищається моментально. Й не вірить своїм очам. Яка дія відбувається? Я через пальці дивлюся. Кажу: “Хто оця...” Я не можу розплющити очей. А коли тебе паралізує світло, то в тебе в серці, в організмі теж починає щось світитись. От як навчитись, щоб кожную секунду ти все відчував? Щоб було нервово, щоб усе відповідало тому стану, який у сюжеті п'єси закладений, правда?

Кажуть, що є творчий екстаз. Ви колись його відчували?

Р. В.: Весь час. А зараз що відбувається?

Але найбільший, такий, щоб запам'ятався...

Р. В.: Ко-ж-ж-ної хвилини. Якщо його нема – життя втрачене.

Ви страшенний оптиміст.

Р. В.: Я?! Безумовно. Я оптиміст за вірою і песиміст за знаннями.

А Ви ніколи не падали?

Р. В.: Весь час. Кожен день. Я скорпіон до того ж, а це той, що пожирає себе так, як ніхто...

Себе?!

Р. В.: ... Себе! Кого ти думаєш? Що я зараз роблю? Пожираю і вам віддаю... І ще за гороскопом Щур я...

А Ви своїх акторів теж пожираєте? Чи вони Вас?

Р. В.: ... Вони мене, а я їх.

Ви даєте їм поле для імпровізації?

Р. В.: Завжди. Тільки це та імпровізація, для якої є “колія”... Ось ми їдемо зі Львова до Києва, правда? Ти ж знаєш, які ти проїжджаєш точки, правда? Тільки один раз там буде

зупинка, а три, припустимо, не буде, тому що нема кому сідати в поїзд. Але я знаю, що я проїжджаю станцію таку-то. А не їду до Києва через Париж! Так не буває. Так актори, на жаль, часто грають.

А творчий екстаз у Львові чимось відрізняється?

Р. В.: Категорично так!

Чим, як?

Р. В.: По-перше, я вже давно тут не працював. Останній раз це була та вистава у Російському театрі. Сьогодні мене б цікавило покоління нове... Ось пообіцяв Олексію Кравчуку, керівникові дитячого театру приїхати і безкоштовно зробити виставу. Не знаю, який буде екстаз. Це зовсім інше покоління. Прекрасне покоління – я в цьому переконаний. Тому що вони, передовсім, не зв'язані з тією гидотою, з якою були зв'язані ми. Проблема в іншому – як привести їх до вершини піраміди? Чи відчувають вони той Абсолют? Чи вони служать у мистецтві, а не відпрацьовують? Відчуваєте різницю? Залежно від цього вистава – молитва або, навпаки – спокуса. Тоді ти виходиш на сцену не задля власного зиску. І тоді замість професії, якої можна було б учити, у людини виникає потреба молитись на сцені. Це різниця неймовірна. Тому імпровізація може бути тільки в діялозі: ти і Бог. Коли ти молишся і проказуєш “Отче наш”, ти ж не думаєш, яке слово за яким іде, правда? У тебе є емоція, є нерв. Слова – це лише... листочки на дереві. А є коріння. От грати корінням ми не вміємо. Про що я говорю вам весь цей час? Я говорю про коріння. Листочки вивчити можна, зрештою, вони можуть бути й бутафорські. Зараз штучна ікебана в моді, правда? І все паперове, і люди думають: “Боже, як гарно!” Це гарно, але це мертво. Це не театр. Це не має стосунку до мистецтва.

То Ваш театр – це театр переживання?

Р. В.: Я думаю, що театр сповіді. Це зовсім інше. При цьому ти можеш переживати і не переживати. Яке це має значення? Ти ж соки береш із землі. Чи ж то коріння буде переживати? Це його норма. Без води коріння помре, і дерево помре.

Можна припустити?

Р. В.: ...можна...

...От, наприклад, була створена машина часу, і Вам вдалося зробити мандрівку в минуле, Ви б нічого не хотіли змінити...?

Р. В.: НІЧОГО! От тепер ти мене повернула (молодець!), до того, з чого я починав. І от я американців на тій зустрічі у Нью-Йорку попросив: “А тепер спитайте: “Якщо були б ті часи, я б повернувся туди чи ні?” Вони спитали. Я сказав: “Повернувся”. Аплодували.

Кого ви вважаєте своїми вчителями?

Р. В.: Якщо я скажу, що не знаю, – неправда. Знаю. Але якщо люди вважають, що це прізвище – це не так...

Ви можете сказати, що...вчителем життя є ...Бог?

Р. В.: Так. Це насамперед...

І Його любов?

Р. В.: Насамперед. Про що я й казав. Як прийти до цього Абсолюту? Це не так просто. А від нього все починається. Тому і є ця ієрархія.

Як режисер – що Ви ненавидите?

Р. В.: Зраду.

У всьому?

Р. В.: У всьому. Мене якось запитали на телебаченні: чого я ніколи не зроблю? – Я ніколи не зраджу тих людей, яких я люблю.

А що можете пробачити?

Р. В.: Усе, крім зради!

Вас часто зраджували актори?

Р. В.: Один раз. Метелик, який хоче грошей і слави, а не хоче працювати. Він вилітає, а потім репетує, що його вигнали. Його ніхто не виганяв. Ніхто.

Коли читаєш мемуари відомих акторів, зустрічаєш дуже цікаві факти... От, наприклад, Сара Бернар спала в труні, тримала крокодилів... А Ви маєте щось таке оригінальне, що вас творчо стимулює?

Р. В.: Скажу тобі. Ти не повіриш. Я вважаю, що коли людина втрачає здатність любити, – вона втрачає все. Нічого іншого нема. Це єдиний заповіт природи людині.

Розкажіть про Вашу працю зі сценографом.

Р. В.: Я розповідаю – вони роблять. Режисер повинен усе бачити, усе відчувати, правда? Я можу не знати, у якому матеріалі це зробити, розумієш? От учора вночі взяв журнал, який виходить на вашій кафедрі, “Просценіум“, і там Андрій Александрович згадує про нашу роботу... Я навіть забув, що це було... А він написав, що я все кажу – а він повинен тільки почути, і все. Звичайно, я для цього повинен знати світовий живопис, архітектуру – усе повинен знати. Музику сучасну...

Скажіть, будь-ласка, які ще в Москві є режисерські хороші школи окрім Вашої?

Р. В.: Усі. А від учителя нічого не залежить – скажу ось так. Залежить від тебе. Хто плаває – знає. Треба відштовхнутись, а далі все залежить від тебе. І ще, останнє: є три можливості жити. Якщо життя – це море, вода, і ти пливеш, то можеш боротися, витратити все життя на те, щоб пливти і пливти до якоїсь мети. Тоді ти рано чи пізно потонеш, бо сили покидають, людина старіє... Є ще інша можливість (ті, хто плавають, мене розуміють) – хвиля на хвилю, і ти розумієш, що це гра, ти співвідношення хвиль розумієш, і якщо ідеал не дуже далеко, то в цій грі, можливо, ти й допливеш, виграєш. І є третій варіант – найголовніший – це як Христос ходив по воді. Що це для мене значить? Що всі обставини життя – погані, хороші – я знаю, відчуваю, але не звертаю на них уваги. Якщо якесь нещастя трапляється в житті, то ті, що борються, моментально втрачають рівновагу; ті, що грою зайняті, на один удар відповідають двома ударами й інколи виграють. Лише Христос ніби не чує, не бачить – і все чує, все бачить. Він вищий, він понад усе: понад політику, заздрість, ненависть. От третій чин самий важкий. Він нікому не дається.

А яким чином живете Ви?

Р. В.: Хочу третім... До побачення!

*Розшифрування тексту – Тараса Працьовитого,
студента III курсу театрознавчого відділення
ЛНУ імені Івана Франка*